

Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet (BLD)
postmottak@bld.dep.no

Oslo, 13.10.11
Vår ref. 609/Kam
Deres ref. 201102421-/HEG

HØRINGSUTTALELSE OM INKLUDERINGSUTVALGETS NOU (2011:14)

Human-Etisk Forbund (HEF) har selv bedt om å få uttale seg i høringen av inkluderingsutvalgets NOU. Human-Etisk Forbund har siden stiftelsen i 1956 arbeidet for at menneskerettighetene må utgjøre statens verdigrunnlag, og ikke luther-evangelisk tro. Dette arbeidet har vært, og er fortsatt, motivert av ønsket om en inkluderende stat. Vi vil i særlig grad kommentere *kapittel 11 Fellesskap: verdier og konfliktløsning*.

Begreper og definisjoner

Vi støtter utvalgets bruk av begrepet mangfold både som beskrivelse av dagens samfunn og som en politisk målsetting (2.5.1).

Mangfold er et samlebegrep for å betegne de mange ulikheter som finnes i befolkningen. Disse er blant annet: kjønn, yrke, alder, etnisitet, religiøs tilhørighet, klasse, seksuell legning, politisk syn og livsstil. Begrepet mangfold begrenser seg ikke til kulturelle forskjeller, slik som begrepene flerkultur og multikultur. Ved å bruke begrepet mangfold i stedet for disse unngår vi derfor å gi et feilaktig inntrykk av at de viktigste forskjeller i befolkningen nødvendigvis går langs religiøse eller kulturelle skillelinjer. Mens begrepene flerkultur og multikultur kan gi inntrykk av at kulturer er statiske eller ensartede størrelser, åpner begrepet mangfold for at det er stor individuell variasjon innenfor en kulturell gruppe. Slik unngår man å skape grobunn for et polarisert samfunnsklima mellom "oss" og "dem". Den som tar mangfoldet i mangfoldet inn over seg, har ikke lenger grunnlag for å snakke om oss og dem.

Ved å bruke begrepet mangfold framfor begrepet multikultur unngår man også konnotasjoner til kulturbevarende politikk, som ved hjelp av særlover for kulturelle grupper ønsker å hegne om og bevare disse. Et eksempel på såkalt multikulturalistisk politikk, er praksisen i Quebec med at fransktalende foreldre må sende barna sine på fransktalende skoler, som et ledd i å bevare den fransk-canadiske identitet. Kulturbevarende hensyn går her på bekostning av individuelle valgmuligheter, noe multikulturalistisk ideologi og politikk ofte blir kritisert for. Som ideologisk eller politisk målsetting vil begrepet mangfold i større grad signalisere en anerkjennelse av individets rett til å ta avstand fra, kritisere eller velge bort praksiser og verdier fra sin opprinnelseskultur.

Av samme grunn som HEF tar avstand fra en hard multikulturalistisk politikk som lar individets opprinnelseskultur bli bestemmende for individets valg- og handlingsfrihet, tar vi avstand fra en hard monokulturalistisk politikk som lar majoritetskulturen, eller nasjonens opprinnelseskultur, bli bestemmende for samtlige borgeres valgmuligheter. Ideen om at en "leitkultur" (anførrerkultur) skal ha forkjørsrett ved kulturelle konflikter er like truende for individets frihet som den multikulturalistiske ideologien denne tenkningen vil til livs. Det er vel så stor fare for at kulturbevarende hensyn går på bekostning av individuelle hensyn i denne modellen. Forskjellen er bare at i Leitkultur-tenkningen blir én kultur bestemmende for alle borgere.

Både multikulturalistisk politikk og leitkultur-tenkningen baserer seg på et tilbakeskuende og ekskluderende kulturbegrep som egner seg dårlig til å samle befolkningen i dagens og morgendagens Norge. Fellesverdiene bør bestå av verdier alle borgere kan føle like stor grad av tilhørighet til, uavhengig av deres kulturelle røtter eller livssynsmessige tilhørighet.

Myndighetene bør tilrettelegge for mangfold basert på individuell frihet og medborgerskap, ikke på kulturell gruppetilhørighet.

Fellesverdier for samfunnet i Norge

HEF er hjertens enig med utvalget i at Bostadutvalgets forslag til formålsparagraf i skolen er et godt utgangspunkt for fellesverdier i Norge (Kap. 11, pkt. 11.3.5). Vi beklager derfor på det sterkeste at dette forslaget ikke ble vedtatt som nye formålsparagraf, men at regjeringen i stedet valgte en formulering som gir kristendommen forrang i forhold til andre livssyn.

I den nye formuleringen, som ble til gjennom et stortingsforlik, ble plasseringen av kristne og humanistiske verdier endret. En tilsynelatende liten endring i formuleringen førte til at det ikke lenger er fellesverdiene undervisningen først og fremst skal bygge på, slik det var i Bostadutvalgets opprinnelige forslag. I stedet skal undervisningen bygge på grunnleggende verdier i kristen og humanistiske arv og tradisjon. Fellesverdiene er blitt degradert fra å være kjernen i verdigrunnlaget til kun å være eksempler på kristne og humanistiske verdier. Der Bostadutvalgets forslag var samlende og inkluderende, er den vedtatte formålsparagrafen religions- og livssynsspesifikk og dermed ekskluderende.

Vi er ikke enige i med dem som mener at endringen i Bostadutvalgets forslag kun var av symbolsk karakter uten innvirking på skolehverdagen. Vi har allerede sett mange eksempler på skoler som bruker den nye formålsparagrafen til å rettferdiggjøre menneskerettighetsstridige og ekskluderende praksiser i skolehverdagen, som bordbønn og kirkebesøk i skoletiden.

HEF deler også utvalgets støtte til "en verdiparagraf i Grunnloven som uttrykker samfunnets verdigrunnlag når denne tuftes på prinsipper om demokrati, rettsstat og menneskerettigheter" (11.3.6.4). Men også her er det beklagelig at stortinget ikke har begrenset seg til å stadfeste disse verdiene, men at de i sitt forslag til ny paragraf 2 også har lagt til følgende formulering: "Værdigrundlaget forbliver vor kristne og humanistiske Arv."

Som vi har gitt uttrykk for tidligere, er det ille å leve med en nær to hundre år gammel grunnlov med en "offentlig religion". Men langt verre er det i 2013 å skrive inn en ekskluderende verdiforankring i konstitusjonen til en stat vi ellers liker å betrakte som en moderne, demokratisk rettstat.

Poenget med en verdiparagraf i en moderne og menneskerettbasert stat må være å kunne samle alle borgere uavhengig av deres religiøse eller livssynsmessige ståsted. Statlige verdier bør derfor være formulert slik at alle borgere kan føle like stor tilhørighet til dem. Fordi livssynsspesifikke verdier vil ekskludere dem som ikke føler tilhørighet til det spesifikke livssyn, er det bare allmenne verdier som kan inkludere hele mangfoldet av borgere. Når det er sagt, er det viktig å understreke at den enkeltes begrunnelse for de allmenne verdiene selvsagt kan være religiøs eller kulturell.

Det er verdt å merke seg at det heller ikke sender ut signaler om at vi er en inkluderende stat når et samlet storting går inn for å videreføre kongens bekjennelsesparagraf i grunnloven 2013 og innfører det nye begrepet "Norges Folkekirke".

Likeverdige offentlige tjenester

Vi deler utvalgets oppfatning av at tillit til og oppslutning om lover og grunnleggende verdier avhenger av at borgerne opplever tilhørighet til samfunnet. Vi er også enige i at likeverdige offentlige tjenester, som er tilpasset mangfoldet i befolkningen, er vesentlig for å fremme en slik tilhørighet (11.3.6.3). Derfor er det så viktig å få bukt med den tros- og livssynsmessige diskrimineringen som i dag foregår innen en rekke offentlige omsorgstjenester og i offentlige institusjoner.

Det er en økende tendens til at landets kommuner "outsourcer" sine omsorgstjenester til private aktører, som drifter tjenestene på offentlige midler. Blant de private omsorgsleverandørene kommunene kjøper tjenester av, finner vi mange religiøse organisasjoner/institusjoner som driver sine tjenester på religiøst grunnlag. Innenfor visse omsorgsområder, som for eksempel i rusomsorgen og i familievernet, kan det i enkelte kommuner være vanskelig for brukerne å finne livssynsnøytrale tilbud, eller tjenester drevet på grunnlag av eget tros- eller livssynsgrunnlag. "Ikke-religiøse", og "annerledes troende" blir med andre ord diskriminert som en følge av at enkelte kommuner ikke overholder sin plikt til å sikre innbyggerne et likeverdig omsorgstilbud.

HEF anbefaler at det stilles et eksplisitt krav til landets kommuner om at de som et minstekrav må dekke behovet for livssynsnøytrale tjenester, ved å drifte selv eller kjøpe tjenester av livssynsnøytrale organisasjoner, før de kjøper tjenester av religiøse institusjoner/organisasjoner.

Et annet problem er at tilretteleggingen for tros- og livssynsutfoldelse i offentlige institusjoner i hovedsak reflekterer majoritetsbefolkningens behov. Den norske kirke har en institusjonalisert og statlig finansiert utdanning i sjelesorg for prester, og det har i mange år vært vanlig at sykehus, fengsler, og forsvaret ansetter statskirkelige prester, uten at det finnes noe formelt pålegg om at en slik tjeneste må forbeholdes prester fra Den norske kirke. Vi gjør oppmerksom på at det også i høyere utdanningsinstitusjoner er innarbeidet en praksis med å ansette prester fra Den norske kirke.

Rapporten om livsfaseriter som Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn har fått utarbeidet, synliggjør noen av de problemer som følger av disse ordningene¹. Den peker blant annet på at pasienter utenfor Den norske kirke ikke får den livssynsbetjening de har krav på i offentlige sykehus og sykehjem. Av de fem institusjonene rapporten tok for seg, var det bare to som hadde lister over religiøse ledere eller samtalepartnere fra minoritetssamfunnene, og disse var det presten som satt på. Det var også presten fra Den norske kirke som hadde ansvar for å formidle kontakt mellom pasientene og de øvrige tros- og livssynssamfunnene. Problemet viste seg å være at selv om prestedetjenester utarbeider lister over samtalepartnere i minoritetssamfunnene, er ikke dette noen garanti for at informasjonen om dette kommer ut på avdelingene. Dette forklarer muligens et annet av rapportens funn: helsepersonell har en tendens til å anbefale prestens tjenester også til pasienter som står utenfor statskirken.

Rapporten er imidlertid i seg selv et signal om at man er i ferd med å våkne, og at det er vilje til å gjøre noen forandringer for å få slutt på diskrimineringen av livssynsminoriteter. Det kommende pilotprosjektet på Oslo Universitetssykehus hvor også tros og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke skal tilby tros- og livssynsbetjening til sine medlemmer (samarbeidsprosjekt med STL) er et eksempel på den politiske og institusjonelle viljen til livssynsmessig likebehandling i institusjoner.

En naturlig konsekvens av den utviklingen vi er inne i, er at man på sikt vil ansetter imamer, humanister, katolikker, osv. i norske institusjoner. Spørsmålet vi er nødt til å stille, er om dette vil fremme felleskap og tilhørighet eller om det snarere vil bidra til splittelse av befolkningen langs religiøse og livssynsmessige skillelinjer. Det er verdt å merke seg at det finnes alternative løsninger.

De institusjonsprestene HEF har vært i kontakt med forteller at få av samtalene med pasienter og pårørende dreier seg om religiøse spørsmål. Mye tyder på at presten i all hovedsak tar seg av brukernes behov for mellommenneskelig kontakt og deres behov for å drøfte praktiske og eksistensielle dilemmaer med en som har tid til å lytte. Hvis dette er realiteten, er det på sin plass å vurdere om enten en helsefaglig stilling eller en "livssynsnøytral", profesjonell samtalepartner kunne tatt hånd om noe av det behovet institusjonspresten fra Den norske kirke i dag dekker, og som legitimerer prestens ansettelsesforhold i institusjonene. Slik kunne den norske kirke på sikt trekke seg ut av de offentlige institusjonene, og samtlige tros- og livssynssamfunn kunne tilkalles ved særskilte livssynsmessige eller religiøse behov.

Uansett om vi velger livssynsnøytrale eller pluralistiske institusjoner, eller ulike løsninger avhengig av størrelsen på institusjonen og befolkningens sammensetning på stedet, må Den norske kirkes monopol i offentlige institusjoner opphøre for at vi skal kunne snakke om likeverdige offentlige tjenester.

¹Plesner & Døving (red.): *Livsfaseriter, religions- og livssynspolitiske utfordringer i Norge*, STL 2010

For å fremme fellesskaps og tilhørighet, er det også viktig at vi ved nasjonale kriser, som vi opplevde 22. juli 2011, inkluderer bredden av tros- og livssynssamfunn, slik at ikke ett trossamfunn, som Den norske Kirke, blir stående som hovedaktør. I tillegg til krisehåndtering, bør sorg og minnemarkeringer være nøytrale eller pluralistiske, og det offentlige bør ha regien.

HEF støtter utvalgets målsetting om religionslikhet, men finner det viktig å poengtere at religionslikhet, i betydningen at alle behandles på lik linje, i visse tilfeller kan innebære forskjellsbehandling. Dette vil særlig gjøre seg gjeldende i form av særskilt tilrettelegging for tros- og livssynsminoriteter, for å kompensere for Den norske kirkes lange tradisjon i offentlig institusjoner. Dette kan for eksempel dreie seg om tilrettelegging for rituell vask på sykehus og sykehjem, tilrettelegging for samværstid med den avdøde, eller mulighet for bruk av levende lys og røkelse i institusjoner som sykehus.

Religionens plass i det offentlige rom

HEF mener at en sekulær, ikke-konfesjonell stat er best egnet til å likebehandle sine borgere, uavhengig av deres tros- eller livssynsmessige ståsted. Derfor går HEF inn for å avvikle dagens statskirkeordning og likestille alle tros- og livssynssamfunn. Men selv om HEF arbeider for et skille mellom stat og kirke, og mener at offentlige institusjoner bør ytre seg i et sekulært språk, ønsker vi ikke et sekulært samfunn, i betydningen at offentligheten skal være fri for religiøse uttrykk eller symboler. Først og fremst av hensyn til den enkeltes religionsfrihet, mener vi at myndighetene må legge til rette for religionsutøvelse også i det offentlige rom. Vi støtter derfor utvalgets tredje alternativ til hvordan religionens plass i det offentlige rom skal organiseres, hvor man tilrettelegger for at flere religiøse former skal kunne eksistere i offentligheten (11.4.1).

Ytringsfrihet og trosfrihet

I kjølvannet av karikaturstriden og de senere års offentlige debatter om ytringsfriheten, er det betimelig av utvalget å fremheve at ytringsfriheten ikke blir større av at ytringene blir mer ekstreme (11. 4. 1)

For å unngå misoppfatninger om forholdet mellom ytrings- og religionsfriheten, finner vi imidlertid grunn til å presisere at religionsfriheten på ingen måte innebærer retten til ikke å få sin religion krenket. Derfor finnes det heller ikke grunnlag for noen reell konflikt mellom disse rettighetene, slik enkelte aktører i debatten ser ut til å mene. Tvert i mot er det viktig å fremheve at ytringsfriheten har vært, og fortsatt er, en forutsetning for religionsfriheten. Den dag i dag blir religionskritikk i mange stater oppfattet som regimekritikk, og derfor slått hardt ned på. Men så lenge en ikke har lov til å ytre deg kritisk til statens favoriserte religion, eller uttrykke en annen livssynsmessig tilhørighet, slik tilfelle for eksempel er i dagens Pakistan, er det ingen religionsfrihet.

Av hensyn både til religions- og ytringsfriheten, er vi derfor enige med utvalget i at også ytringer "som kan oppleves respektløse, provoserende eller blasfemiske" skal kunne fremføres. Dette vil sikre både religionsfriheten og ytringsfriheten. Oppfordrer vi samtidig til anstendighet i debatten, er vi langt på vei der vi bør være.

Konfliktfelleskap

Vi er glade for at utvalget ikke definerer enhver konflikt som problematisk, og fremhever at målet i et mangfoldig samfunn ikke kan være enighet, men noen felles kjøreregler og prosedyrer om hvordan vi forholder oss til uenighet (11.4.3 og 11.5). Vi deler utvalgets syn om at åpenhet og rom for konflikter er viktig for å unngå at noen føler seg ekskludert og tyr til radikale løsninger for å bli sett og hørt.

Utvalget skisserer noen gode prinsipper for konfliktløsning, som menneskerettigheter og dialog (11.4.3.2). Vi registrerer imidlertid at "tradisjonelle verdier" også har fått en plass i listen. Vi gjør derfor oppmerksom på at det å støtte seg til tradisjonelle verdier lett ender i en monokulturalistisk tankegang, som fremstiller Norge som en enighetens blokk av positive verdier. Dette gir ikke bare et feilaktig og rose malt bilde av Norges mangslungne kulturtradisjon, men med tradisjonelle verdier som rettesnor står man også i fare for på sviktende menneskerettslig grunnlag å favorisere majoritetens synspunkt i en majoritets-minoritetskonflikt.

Et eksempel på en slik tradisjonsbasert konfliktmegling var den såkalte KRL-saken. Her støttet tros- og livssynsminoritetene seg på menneskerettighetene og krevde at lærebøker og undervisning likebehandlet tros- og livssynene, mens majoriteten (inkludert staten) argumenterte med at en favorisering av kristendommen var nødvendig for å ivareta norsk kulturtradisjon. Saken endte som kjent med at Norge ble dømt i menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg for faget.

KRL-saken illustrerer godt det faktum at tradisjonelle verdier, og såkalt kulturarv, ofte kommer i konflikt med menneskerettighetene. I slike tilfeller mener vi at ønsket om å ivareta det mange oppfatter som norsk kristen kulturarv må vike for å sikre menneskerettighetene.

Det er for øvrig vanskelig å få øye på hvilke særnorske verdier som er relevante for konfliktløsning, som ikke allerede er dekket inn av menneskerettighetene. Uten et godt svar på dette, fremstår begrepet "tradisjonelle verdier" som overflødig. Fordi henvisningen til tradisjonelle verdier også er en kime til konflikt mellom kulturelle, etniske eller livssynsmessige grupperinger, anbefaler HEF at de strykes fra listen over prinsipper for konflikthåndtering. Begrepet tjener bare til å gjøre allmenne verdier mindre inkluderende.

Dialog som strategi

Human-Etisk forbund støtter utvalget oppfordring om å satse på dialog som strategi både for forbygging og håndtering av konflikter (11.4.3.2).

Når det gjelder religions- og livssynsdialog, deler vi utvalgets bekymring for hvem som representerer et trossamfunn (11.4.4), fordi "det kan være vanskelig å generalisere en hel religion og deres tilhengere". For at dialogen skal fremme forståelse på tvers av livssyns- og trosmessige skillelinjer og bidra til inkludering, er det viktig at dialogen ikke bare blir ført mellom ledere av tros- og livssynssamfunn. Vanlige medlemmer og ikke-organiserte representanter for de forskjellige tros- og livssynsretninger bør også inviteres inn i religionsdialogene. Ved å invitere "mangfoldet innenfor mangfoldet" inn i dialogen, vil dialogen lettere kunne motvirke stereotype oppfatninger av "de andre", noe som kan fungere både konfliktdependende og -forebyggende.

Det er viktig å merke seg at religionsdialogen kan klassifiseres på annen måte enn utvalget gjør. I tillegg til nødvendig (praktisk) og spirituell, som utvalget nevner, har vi den menneskerettslige varianten, hvor deltakerne får muligheten til å bryne egen tradisjon mot et menneskerettslig perspektiv. I og med at utvalget fremhever viktigheten av menneskerettighetene, noe vi er hjertens enige i, bør denne type dialog få mer oppmerksomhet.

Det er også viktig å være oppmerksom på at religionsdialogen har begrenset rekkevidde. Vi støtter derfor utvalgets forslag om å ta i bruk dialogen som metodikk i andre settinger, som skoler, organisasjoner, institusjoner for å inkludere alle (11.5.2).

Hvor stor enighet om fellesverdiene?

Det er vanskelig å være uenig med utvalget når de skriver at det "tydelig (må) markeres hva som er uakseptabelt og står i motstrid til de grunnleggende verdiene" (11.5.1). Utfordringen er imidlertid at selv med klart definerte fellesverdier, vil det i mange tilfeller være svært vanskelig å avgjøre hvilke praksiser som står i motstrid til disse verdiene, og hvilke sanksjoner som eventuelt passende for den uakseptable praksisen.

Det er stor enighet i samfunnet om at det går en grense ved voldsbruk og ved såkalt hate speech. Men utover det? Hvor stor enighet om fellesverdiene skal man kreve? Konflikten mellom religiøs frihet og likestilling, som utvalget nevner(11.4.1), eksemplifiserer godt spørsmålet om hvor stor oppslutning om fellesverdiene som kreves av alle borgere/organisasjoner for å kunne holde et pluralistisk samfunns sammen. Skal man kreve at alle, uavhengig av religiøs tilhørighet, slutter opp om full likestilling mellom menn og kvinner, og skal man sanksjonere ethvert praksisbrudd med likestillingsidealet? Hva skal sanksjonene være om man ikke støtter eller baserer seg på verdiene? Trekk i velferdsgoder/statstøtte? Fengsel? Bot?

Her rører vi ved kjernen i det liberale dilemma. Blir staten for streng i sin håndheving av de liberale fellesverdiene, ender den selv med å bli autoritær og anti-liberal. Er den derimot for slepphendt i sin håndheving av disse verdiene, risikerer den at det liberale prosjektet undergraves av illiberale krefter. Det gjelder å finne en god balanse mellom de to ytterpunktene for på best mulig måte å ivareta det liberale demokratiet.

Å finne en slik balanse er imidlertid et kontinuerlig prosjekt. Grensen for hva som kan aksepteres og ikke, kan ikke trekkes en gang for alle. Debatten må derimot holdes levende ved at vi diskuterer konkrete tilfeller i en åpen meningsutveksling. Disse debattene er i seg selv i tråd med fellesverdiene, og mest sannsynlig fører de også til en liberalisering av de illiberale synspunktene.

HEF har derimot ingen sans for stemmeplikt (11.3.6.3). Vi oppfatter det som både nytteløst og paradoksalt å skulle tvinge folk til positiv deltakelse. Vi må heller inspirere hjemmesitterne med andre virkemidler. Vi er enig med utvalget i at skolen har en svært viktig rolle i å lære elevene om demokrati, menneskerettigheter og medborgerskap (10.5.2). Derfor er det så viktig med en skole som ikke bare dosere disse verdiene, men som også etterlever dem i praksis. Skoler som slår sammen felles skoleavslutning med skolegudstjeneste gir eksempelvis helt feil signaler, da tradisjon og majoritetshensyn går foran prinsippene om likeverdighet inkludering og ikke-diskriminering.

For at skolen i praksis skal formidle verdier som likeverd og trosfrihet, bør den være individ- og barneorientert, og ikke tradisjons- og religionsbasert. Kritisk tenkning må også styrkes i skolen. I dag blir skapelsesberetningen presentert på et tidlig barnetrinn, mens vitenskapelig metode og vitenskapelig forklaringsmodeller først blir lansert i høyere klasser. Dersom vi mener alvor med at vitenskapelig tenkning er en grunnverdi i samfunnet, bør dette ryddes opp i snarlig.

Utvalget beklager at RLE ikke er obligatorisk som del av dagens lærerutdanning. HEF vil være enige med utvalget den dagen lærerutdanningen i RLE-faget ikke blir dominert av teologer og deres kristne innenfra-perspektiv, og når etikk og kritisk tenkning vektlegges. Inntil RLE blir et kunnskapsfag på linje med de andre fagene, står HEF fast på at det må være lov til å be om fritak fra faget, også i lærerutdanningen.

Menneskerettighetsperspektivet er en nødvendighet

HEF støtter utvalgets fokus på menneskerettigheter som verdigrunnlag for det norske samfunn, men for at menneskerettigheten ikke bare skal fungere som honnørord må menneskerettighetsfokus implementeres i politiske beslutningsprosesser. For eksempel bør forholdet mellom ikke-diskrimineringsvernet og religionsfriheten vurderes i et menneskerettslig perspektiv (11.4.1). Et annet eksempel på et område som bør vurderes menneskerettslig er barns trosfrihet i forhold til foreldreretten (11.3.6.4). Vi benytter sjansen til å beklage at FNs tilleggsprotokoll til barnekonvensjonen, som gir barn mulighet til å klage inn brudd på Barnekonvensjonen ble avvist av stortinget.

Hvis vi mener alvor med våre menneskerettslige forpliktelser, trenger vi noen som kikker oss i kortene. Vi har behov for menneskerettslig ekspertise som kan vurdere nasjonal lovgivning i et menneskerettsperspektiv. Korrektiver fra både nasjonale og internasjonale menneskerettighetsorganene bør derfor ønskes velkommen.

Avsluttende kommentarer

Utvalget har gjort en god og viktig jobb med begrepsavklaring, med å skissere et felles verdigrunnlag, og med å løfte fram utfordringer og problemstillinger vi blir nødt til å ta stilling til i årene fremover.

Human-Etisk Forbund vil gi utvalget honnør for å ha unnlatt å lene seg på det ulne og flertydige begrepet "norsk kulturarv". Begrepet har vært en gjenganger i de siste årenes verdidebatter og er blant annet blitt brukt til å legitimere kristendommens fortsatte særstilling i norsk lovverk, som i skolens formålsparagraf og i forslag til ny verdiparagraf i grunnloven.

Dersom man krever allmenn tilslutning til samfunnets fellesverdier, må disse være mer inkluderende en dagens formålsparagraf og forslaget til ny verdiparagraf. Her er det fortsatt en jobb å gjøre, og utvalgets skisse til fellesverdier danner et fint grunnlag for dette arbeidet.

Human-Etisk Forbund støtter helhjertet opp om utvalgets fokus på menneskerettighetene, men savner en strategi for hvordan menneskerettighetsperspektivet skal implementeres i politiske beslutningsprosesser.

For Human-Etisk Forbund

Bente Sandvig
fagsjef

Kaja Melsom
rådgiver

